

УДК 371.13:78-057.875



М.А. Тарахтей

викладач,
Херсонський політехнічний
коледж Одеського
національного політехнічного
університету
e-mail:t_mikhailo@ukr.net

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД В ПЕДАГОГІЦІ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ¹

М.А. Тарахтей. Аксиологічний підхід в педагогіці: деякі аспекти активізації навчально-виховного процесу. Спираючись на цінності, які мотивують наші вчинки, можна класифікувати людські типи, виявляючи їх аксиологічні портрети. А це, своєю чергою допоможе педагогу вийти ціннісну ерархію кожного студента, визначивши основні аксиологічні пріоритети. Відповідним чином, заохочуючи ту чи іншу ціннісну складову студента, викладач може заохочувати сумлінне ставлення до надбання знань і взагалі, з'являється можливість оптимізувати увесь навчально-виховний процес, скеровуючи його у потрібне річище.

М.А. Tarakhtey. Axiological approach in pedagogics: some aspects of activation of educational educator process. Leaning on values which explain our acts, it is possible to classify human types, exposing them portraits of axiology. And it, will help a teacher the turn to go out valued hierarchy of every student, defining basic priorities of axiology. Properly, encouraging that or other the valued constituent of student, a teacher can encourage a good faith to acquisition of knowledge and in general, possibility to optimize all educational-educator process appears, driving him in a necessary riverbed.

¹Стаття виконана в редакції автентичного українського правопису, з метою відродження достеменного українського слова і нашої, руської духовости, що є необхідною умовою усвідомлення себе самобутньою і сильною нацією для відчуття власної гідности, «повноцінности і самодостатности, щоб твердо стояти на ногах як добротворча сутність і щоб не хитали нас зусібичні вітри» (В.Шевчук). Дивись: Фаріон І.Д. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей): [монографія] / Ірина Фаріон. – Вид. 3-тє, доп. – Івано-Франківськ: Місто: НВ, 2013. – 332 с.; дивись також: Вікіпедія: «Харківський правопис».

Актуальні проблеми науки та освіти теорія, практика, сучасні рішення

Вступ. Аксиологічна класифікація

Аксиологічна класифікація людських типів відома людству з давніх-давен, зокрема відомий вислів Піфагора, який вже начеркує основні риси ціннісної стратифікації процес його професійної зрілості не закінчується. Починається серйозна самостійна робота з постійного оновлення своїх знань, швидкого адаптування до нових умов професійної діяльності. Саме тому важливим нині для майбутнього фахівця є не тільки вміння керувати власними знаннями, а й бути готовим змінюватись та пристосовуватись до нових потреб ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя. тогочасного суспільства: «Життя, говорив він, подібне до ігрищ: одні приходять на них змагатися, інші – торгувати, а найщасливіші – дивитися; так і в житті інші, подібно до рабів, народжуються для слави і наживи, між тим, як філософи – для єдиної лише істини» [2, VIII, 8].

Пізніше цю класифікацію повторив Платон в концепції своєї ідеальної держави, який зазначив, що люди в цілому, орієнтовані на один з трьох видів діяльності: або на змагання (прагнення перемагати, домінувати й володарювати), або на економічні інтереси, або на прагненні до знання і розуміння, яке генетичним ланцюгом передається у спадок – від батька до сина. Справедливість пануватиме в такій державі, коли буде встановлено лад і рівність між представниками в середині кожної групи, а самі групи за поважністю будуть вишикувані наступним чином: найвищі – ті, хто здатний до знання і розуміння – філософи, далі – вояки, ті, хто змагається у війнах і найнижча група – практичні й меркантильні – робітники.

Матеріал і результати дослідження. 25 років тому майже те ж саме можна було почути від Альберта Айнштейна, проте вже не в контексті концепції ідеальної держави, а про характеристику науковців, які приходять до храму науки. На ювілеї Макса Планка 1919 року він про це говорив наступним чином: «...Не всі присвячували себе науці заради самої науки. Деякі входили до її храму тому, що се надавало можливість виявити свій талант. Для цієї категорії людей наука завше є своєрідним спортом... Існує інша категорія людей, які входять до храму науки з тією метою, аби надати її потребам свій мозок, отримати за це солідну винагороду... Якби обставини, що сприяють цьому вибору, були іншими, ці люди могли б стати політичними діячами або великими ділками... Зрозуміло, що аби люди, що присвятили себе науці, належали лише до тих

Актуальні проблеми науки та освіти теорія, практика, сучасні рішення

двох категорій , ... то її будівля ніколи б не зроста до тих великих розмірів, які вона наразі має...». Про науковців третьої категорії Айнштайн стверджує наступне: його природа є такою, що він прагне «скласти для себе простий і не обтяжений зайвими подробицями образ світу, що його оточує» і що надхнення такого науковця «впливає з душевної потреби» [7, С. 152-153]. Безперечно, що й тут йдеться про ті ж самі типи ціннісних настанов і тих самих особистісних якостей – про марнославні, утилітарні і споглядальні вдачі.

Не зважаючи на те, що *implicite*, як ми бачимо аксіологічна класифікація (класифікація) типів людей існує давно, вона зберігає свою евристичну чинність і по сьогодні, – адже люди, як були людьми так вони людьми і лишилися: структурні ціннісні настанови соціуму лишаються незмінними будь то античний поліс, чи сучасний мегаполіс, – проте *explicite*, аксіологічній класифікації так ніде не було надано офіційного статусу, аж допоки в часопису «Вопросы философии», №11 від 2005 року, не з'явилася стаття, відомого представника одеської системної філософської школи, Арнольда Цофнаса, під назвою «Печаль Фукуямы в пространстве аксиологических координат» [5]. З точки зору аксіології в людині існує три види ціннісних настанов (відповідно до екзистенційних антропологічних потреб людини, себто до таких стрижневих потреб, без задоволення яких неможливе існування самої людини як людини): утилітарна настанова до матеріяльного збагачення, честолюбна настанова до самореалізації і конкуренції і, духовна настанова до набуття знань. От саме тип ціннісної послідовності, особистісна ціннісна ієрархія суб'єкта, і дає змогу класифікувати людей відповідно до тої аксіологічної програми, яку вони безнастанно, щоденно й щогодинно, сповідують в своїх думках, словах і вчинках.

На рис. №1 точкою ω позначена абстрактна людина, ціннісні настанови якої ідеально збалансовані. Як зазначає Арнольд Цофнас таку людину однаково можна охарактеризувати і як «гармонійну особистість» і як «зануду» щоправда зустріти таку людину в житті навряд чи можливо, як неможливо зустріти й виключно одновимірної людини [5, С. 108-109].

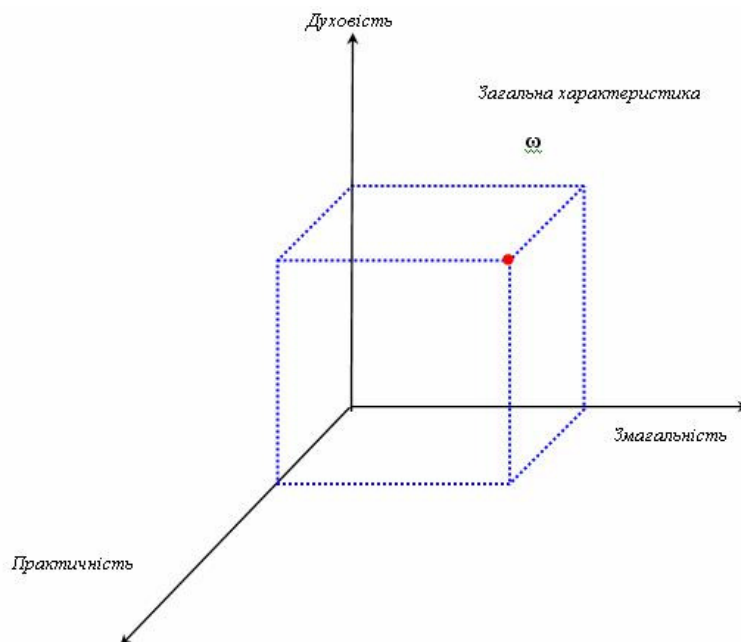


Рис.1. Модель ціннісних настанов ідеальної абстрактної людини

Духова сурядна, яка позначена українською літерою «Д» означає систему (сукупність) духових настанов людини, а тому її можна експлікувати такими розуміннями, як от: «знання», «відання», «правда», «істина», «розуміння» тощо, людину з такою аксіологічною домінантою доречно характеризувати як «*Homospiritus*» – людину духову, або – «*Homosapiens*»; змагальна сурядна «З» презентує настанову соціальної самореалізації, вона позначається такими розуміннями, як: «слава», «влада», «визнання», «почесть», «перемога», «ревність», «амбіція», «авторитет», «конкуренція», «кар'єра» тощо, переважання такої сурядни свідчить, що перед нами «*Homo agonis*» – людина змагальна; практичний аксіологічний тип «П» зосереджений не на задоволенні самих амбіцій его, а на здобутті суто практичних матеріальних речей, відтак цю аксіологічну сурядну легко експлікувати одним розумінням – «гроші» і все, що вони дають – увесь засяг матеріальних благ, включно з почуттям комфорту і впевненістю ув завтрашнім дні. Таку людину можна охарактеризувати як «*Homoeconomicus*».

Вишиковуючись певним ланцюгом цінності формують певний аксіологічний портрет, при чому те, що на першому місці завше виступає

Актуальні проблеми науки та освіти теорія, практика, сучасні рішення

як мета, а інші цінності, у такому випадку стають засобом досягнення цієї мети. Наприклад: «Я ставлю перед собою духові цілі, засобом для їх досягнення буде вирішення практичних завдань, які своєю чергою, не вирішуються без конкуренції, без змагання» [5, С.109].

У такому разі ми отримуємо шість аксіологічних типів, по два на кожний:

Таблиця 1

Д↓(З↓П)	З↓(Д↓П)	П↓(Д↓З)
Д↓(П↓З)	З↓(П↓Д)	П↓(З↓Д)

Ця структурна загально філософська аксіологічна характеристика людських типів надає нам неабияку можливість і повне право застосовувати її скрізь, де об'єктом професійної діяльності є людина або групи людей (зокрема в галузях управління, кадровій діяльності, в діяльності шлюбних агенцій – для виявлення аксіологічної сумісності, – в соціологічних дослідженнях, в політології – для класифікації політичних лідерів і самих політиків, партій, ідеологій та навіть для виявлення аксіологічного портрету самих держав [5]) в тому числі й в педагогічній справі.

Наголошуємо, що тут йдеться виключно про логікові зчеплення ціннісних пріоритетів людини, а се означає, що ми цілком і свідомо абстрагуємося від етичних оцінок, отриманих нами аксіологічних типів людей. Саме так, як в математиці або фізиці не є доречними етичні сентенції і оціночні судження, на кшталт: се – добре, а се – погано, се ганебно, а се – прекрасно тощо, так само і тут відкидаються будь-які судження, що спираються на етичні категорії добра і зла. Проте виключення етичної оцінки не виключає визначення об'єктивної значимості і відповідної соціальної вартості цих аксіологічних типів для суспільства, держави тощо. Тобто і тут у наявні ціннісна ерархія соціальної поважності того чи іншого складу. У визначені цієї ерархії фактично немає ніяких суперечок і непорозумінь, оскільки усіма членами соціуму в будь-яких суспільствах одноставно визнається, що автентичне ставлення до справи в усіх сферах завше поціновується більше, ніж ставлення, що опосередковане якимось егоїстичним мотивом, і тим паче – прагматичним зиском. Особливо це набуває принципового значення коли заходить не про якусь господарсько-технічну сферу, а за антропо-

Актуальні проблеми науки та освіти теорія, практика, сучасні рішення

соціяльний вимір. Себто, за великим рахунком, для нас немає принципового значення: хто чистить картоплю в харчевні або ріже скло у склярні, стоїть за верстатом – автентичний куховар, скляр за покликанням або – люди, які займаються цією справою з міркувань честолюбних амбіцій чи то суто економічного зиску. Але нам цілком небайдуже: хто оперує в операційній (особливо коли се, не дай Бог, торкається безпосередньо нас чи наших рідних та близьких людей) – хірург «від Бога», чи кар'єрист-авантюрист – ескулап (на кшталт кіношного героя пана Піткіна, з відомої кінокомедії), який спить і бачить себе завоєм відділення, чи взагалі – бізнесмен у халаті, зі скальпелем в одній руці і розкритим гаманцем в іншій, який кожного вечора, як той дільничний лікар – герой чеховського оповідання «Йонич» – приходячи до дому витягує з кишень різнокольорові «фантики» і розкладаючи їх на дивані, благоговійно споглядає, сподіваючись, що завтра їх неодмінно буде більше; теж саме і в соціально-політичній сфері, – для нас є принципово важливим аби громадсько-політичний діяч – від рівня голови сільради до рівня голови держави: президент, депутат, реформатор тощо не робив соціяльні експерименти, впроваджуючи утопічні проекти, геростратівською метою – за будь що увійти до історії, чи то розбагатіти, а ми хочемо, щоби політик був на своєму місці і любив свою справу не заради амбітних преференцій і грошових дивідендів, а заради неї самої.

В кінці дев'ятнадцятого сторіччя вчитель людства сваміВівекананда, в Нью Йорку, так про це казав, звертаючись до того, хто претендує на роллю духовно-політичного діяча й реформатора: «Що спонукає вас до дії? Який ваш мотив? Чи твердо ви переконані, що це не *жага наживи* (*письмівка М.Т.*), не *жадоба до слави*, не *прагнення володарювати*? Чи дійсно ви переконані, що захищатимете ваші ідеали і продовжуватимете вашу роботу, якби навіть цілий світ обвалився, аби розчавити вас? Чи дійсно ви впевнені, що знаєте те, чого хочете, і виконаєте свій борг, і лише борг, хоч би ціною власного життя? Чи упевнені ви, що битиметеся до останнього подиху? Так? Тоді ви істинний реформатор, ви учитель, ви благословення для людства!» [1]. І далі він, характеризуючи суспільну ситуацію і окреслюючи кількісні пропорційні реалії такого гатунку людей в соціумі зазначає: «Але людина така нетерпляча, така короткозора! У неї немає терпіння чекати, немає здатности бачити попереду. Вона хоче *керувати* усіма, вона хоче негайних *результатів*. Чому? Тому що їй хочеться зібрати плоди самому, тому що насправді вона не піклується про інших.

Актуальні проблеми науки та освіти теорія, практика, сучасні рішення

Борг задля боргу – цього вона не хоче. “Працювати ви маєте право, але немає у вас права на плоди праці” – говорить Крішна. Навіщо так триматися за результати? Наше – се обов’язки. А результати нехай самі про себе потурбуються. Але у людини немає терпіння, вона придумує щонебудь і зараз же їй подавай результати.. І більше число так званих реформаторів по всьому світові саме таке.. Такі були вони і у нас.» [Там само].

Усе вищенаведене дозволяє зробити висновок про те, що автентичний – на противагу егоїстичному – альтруїстичний стиль життя і ставлення до справ і речей є, з точки зору соціальної значущості, найвищим з тих, що існують. Нам лишається припускати, що друге, нижче місце, після духового ставлення до життя, посідає змагальний тип, з його філософією успіху – *«I must be first»* і прагненням до досконалості заради того ж тріумфу *«I’m first!»*, за яким вже йде суто утилітаристське відношення до буття, з його наріжним світоглядним питанням: «а що і скільки я з цього матимему?», «а який мені з цього буде зиск?» і стратегічною настановою *«to extract profit from everything»*.

Так само і кількісний розподіл аксіологічних типів в суспільстві – питання відкрите, яке очікує на своє спеціальне дослідження. Проте вже зараз, без особливих наукових досліджень, безпомилково можна стверджувати, що автентичний тип – найрідший, в той же час, як людей прагматичних, «премудрих» пересічною мудрістю, для яких цінність самих знань вимірюється прислів’ям: «вік живи, вік навчайся, а все одне, дурнем помреш», які «своєї поживи не пропустять», таких людей навкруги, як засвідчують первневі початкові спостереження і повсякденний соціальний досвід кожного, – хоч «греблю гати».

Є певні підстави стверджувати, що аксіологічні типи ізоморфні варновому розподілу суспільства, з його відповідним пропорційним розповсюдженням в соціумі будь-якого типу, де, образно кажучи, варновий баланс позначається цифрами: 1:3:10:50 – себто, відтворюючи метафору Володимира Щербіни з його статті «Я проти простої “демократії більшості”»: «Уявіть собі: академіка, трьох офіцерів, десять кваліфікованих робочих та п’ятдесят чорноробів»[6].

Звертаючи увагу на варнову стратифікацію суспільства, до ока впадає то факт, що тодішнє суспільство було розшаровано не третяльно, а квартално, – себто не на три, а на чотири фундаментальні соціальні прошарки – страти. Відповідно до ідеї ізоморфності варнового устрою

Актуальні проблеми науки та освіти теорія, практика, сучасні рішення

суспільства і аксіологічної класифікації мусить існувати четверта ціннісна сурядна зі своїм соціальним корпусом, філософією та ідеалами.

До четвертої аксіологічної категорії входять люди, яких не влаштовують ідеали перших трьох типів. – Люди, які не «вантажаться» ані пошуками істини ані здобуттям «лаврів», ані гонитвою за «довгою» гривнею, ці люди серйозно нічого не прагнуть. Се – категорія людей, яких Олена Теліга охарактеризувала як «партачі життя» [4]. Арнольд Цофнас характеризує такий тип, як *Homo Otiosus* (Людина дозвілля). Свобода впорядковувати власне життя на свій розсуд є стрижневим мотивом усієї їхньої життєдіяльності і вибір професії, відповідним чином, зумовлюється тим, що вона дає не гроші, не кар'єру і не радість пізнання, а максимум вільного часу для того, аби робити те, що заманеться, не зважаючи на особистісну чи соціальну корисність цієї справи, а частогусто – всупереч цьому; се – філософія неробства. Наскільки ж реальним є такий прошарок людей? Арнольд Цофнас пише: «А тим часом, услід за поширенням ідеології хіппі, значенням якої свого часу відверто легковажили, прибула ера шоу-бізнесу, індустрії туризму, наркоманії, контркультури. Ця нова індустрія годує сьогодні мільйони людей, і навіть цілі країни. Для безлічі людей, віртуальне життя в Інтернеті або в застільних іграх, які будуються за типом інтернетівських "стратегій", стала реальніше і привабливіше, за буденне життя. Вони охоче втікають і від ідеологічної, і від політичної, і від економічної реальності. Мільйони людей вживають наркотики, і їх відношення до життя і культури (хоч би з кількісних міркувань) вже навряд чи можна вважати маргінальним. Сотнки мільйонів людей декілька годин щодня присвячують телесеріалам. Адже не з пізнавальних же або естетичних міркувань вони це роблять!» [5, С. 112].

Вони годинами просиджують перед екранами телевізорів за переглядом серіалів, новин, чисельних прилюдних плескань на задану тематику *talkshow* тощо, інші витрачають свій вільний час, просиджуючи в соціальних мережах, за переказом пліток і коментуванням новин. Відсутність постійного хобі, улюбленої справи і життєвої мети, є головною зовнішньою ознакою цих людей; небажання нерозуміння духових аспектів буття, відсутність інтересу до філософської проблематики і до знань взагалі, принципова аполітичність (подекуди, навіть асоціальність) і байдужість до господарської діяльності є внутрішньою ознакою цих людей, що означає принципову закритість,

Актуальні проблеми науки та освіти теорія, практика, сучасні рішення

завершеність, законсервованість їх світоглядної картини, лінійність і одновимірність шляхів світорозуміння.

Із появою четвертої ціннісної сурядни дещо ускладнюється загальна аксіологічна класифікація:

Що дає нам вже не шість, а двадцять чотири логіково можливих типів зразків соціального життя:

Таблиця 2

$I \downarrow (P \downarrow (E \downarrow D))$	$P \downarrow (I \downarrow (E \downarrow D))$	$E \downarrow (I \downarrow (D \downarrow P))$	$D \downarrow (I \downarrow (P \downarrow E))$
$I \downarrow (P \downarrow (D \downarrow E))$	$P \downarrow (I \downarrow (D \downarrow E))$	$E \downarrow (I \downarrow (P \downarrow D))$	$D \downarrow (I \downarrow (E \downarrow P))$
$I \downarrow (E \downarrow (P \downarrow D))$	$P \downarrow (E \downarrow (I \downarrow P))$	$E \downarrow (P \downarrow (I \downarrow D))$	$D \downarrow (P \downarrow (I \downarrow E))$
$I \downarrow (E \downarrow (D \downarrow P))$	$P \downarrow (E \downarrow (I \downarrow D))$	$E \downarrow (P \downarrow (D \downarrow I))$	$D \downarrow (P \downarrow (E \downarrow I))$
$I \downarrow (D \downarrow (P \downarrow E))$	$P \downarrow (D \downarrow (E \downarrow I))$	$E \downarrow (D \downarrow (I \downarrow P))$	$D \downarrow (E \downarrow (I \downarrow P))$
$I \downarrow (D \downarrow (E \downarrow P))$	$P \downarrow (D \downarrow (I \downarrow E))$	$E \downarrow (D \downarrow (P \downarrow I))$	$D \downarrow (E \downarrow (P \downarrow I))$

Тлумачачи аксіологічні сурядни в педагогічні заломлені, для характеристики студентів (хоча ніщо нам не заважає охарактеризувати через пріоритети ціннісних життєвих настанов самих викладачів) матимемо їх наступне розуміння. Проте слід зазначити, що в аксіологічній характеристиці студентів для викладача буде важливим їх, студентів, ціннісний тип ставлення до знань, як кінцевого результату і до самого процесу набуття знань. Таким чином наші дві схеми з антропологічного (перша тривимірна схема) і соціально-політичного (друга, на чотири виміри) переходять до царини академічного життя і означають ціннісне ставлення студента до знань.

Discipulussapiens (spiritus). За першою, антропологічною схемою: якщо сурядна під літерою «Д» – означає чистий, духовий тип відношення людини до самого життя і до справ, якими вона займається, то в академічному вимірі се означає й відповідне ставлення і до навчання; студент, із такою внутрішньою аксіологічною будовою сумлінно ставиться до навчання, до обраної професії у нього безпосередній, чистий інтерес, взагалі – до знань, його відношення є автентичним, стабільним і щирим (не утилітарним).

Фактично, усі студенти, які претендують «червоний диплом» або золоту відзнаку є студентами такого типу. Се найбажаніший для закладів і для держави і водночас наймало чисельніший тип студентів. Проте се не означає, що вони не можуть задавати загального тону для усієї групи. Якщо в одній групі збирається два, три і більше таких студентів, то се може спрацьовувати на рівні масової психології, коли вже вся група,

кожний студент, намагаючись тримати марку й високий імідж групи сумлінно ставляться до знань. Зазвичай, такі студенти легко вчаться, проявляють ширий інтерес до знань і не потребують якоїсь додаткової зовнішньої мотивації або стимулів. Вони добре розуміють викладача, якщо він професіонал, класний фахівець своєї справи і знаходиться на своєму місці, себто якщо духова ціннісна складова його професії знаходиться у нього на першому чи то бодай на другому місці. Себто, якщо аксіологічний тип викладача буде наступним: $D \Downarrow (Z \Downarrow P)$, $D \Downarrow (P \Downarrow Z)$, $Z \Downarrow (D \Downarrow P)$, $P \Downarrow (D \Downarrow Z)$, то се забезпечуватиме гармонійну ціннісну кореляцію, особливо в перших двох зразках і відповідне порозуміння між викладачем і студентом. Дисгармонія може виникнути якщо у самого викладача знання не є самоціллю, а духова ціннісна складова знаходиться на останньому місці. У такому випадку студент може знати «більше» викладача (історія педагогіки багато знає таких прикладів) і ставити його у незручне положення незручними для викладача питаннями, відповідь на які потребує чистого, сумлінного відношення до своєї справи, а не експлуатацію своєї посади з виключно честолюбними чи то економічними мотивами.

Найбільш доцільною викладацько-педагогічною поведінкою тут буде «співробітництво».

Discipulus agonis. Сурядна«З» – означає «змагальний» тип аксіологічної будови. Для студента, із такою структурою, знання не є самоціллю, як ув **першій** випадку, вони йому потрібні лише як засіб досягнення власних амбітних цілей, себто тут знання виконують лише роль інструментів в досягненні цілей самореалізації: кар'єри, слави, влади тощо. Це означає, що такий тип студента потребує певних стимулів для навчальної діяльності. «Стимул» – перекладається як загострений кийок, для понукання худобою. Це повинні бути такі види заохочення і визиску, які б активізували його егоїстичну сферу, змагальну сферу амбіцій і славолюбних прагнень. Збоку викладача, для студента такого типу дієвим буде прилюдна похвала або огуда, ставлення в якості прикладу, виклик-запрошення до конкуренції і змагання з іншими студентами, групами або навіть, із самим викладачем.

Загроза особистісному статусу й авторитетові для такого студента є значно більшим лихом, аніж перспектива втрати стипендії. Причому студенти типу: $Z \Downarrow (D \Downarrow M)$ зазвичай є більш сумлінними у навчанні, ніж студенти типу: $Z \Downarrow (M \Downarrow D)$ оскільки життєва ресурси людини (увага, сили,

Актуальні проблеми науки та освіти теорія, практика, сучасні рішення

час, гроші тощо) розподіляються за наступним ранжиrom: максимум – на мету, ціль (яка позначається першою літерою); що лишається іде на основний засіб досягнення мети (друга літера) і найменша кількість ресурсів вже достається (останній літері) допоміжному або другорядному засобу досягненню цілі.

Адекватною щодо цього аксіологічного типу напевно буде поведінка викладача в режимі «конкуренції», саме такі відносини постійно триматимуть увагу студентів змагального складу.

Discipulus oeconomicus. Нарешті сурядна «П» означає практично-утилітарне цілепокладання, в якому ментальна організація студента вимагає від знання, яких він набуває в навчальному закладі, виконання цілком прагматичної функції, аби вони приносили своєму володарю цілком конкретний матеріальний зиск – гроші (і чим більше, тим краще), а така здатність знання, як інтелектуальне задоволення від самих пошуків і відкриття істин або можливість, за допомогою знання, реалізувати свій життєвий потенціал на 100%, прагматика цікавить в останню чергу. З таких студентів виростають класні фахівці і виконавці. Додамо, що колективи навчальних закладів першого і другого рівнів акредитації, там, де не потрібна наукова робота і новаторські впровадження комплектуються саме таким фаховим типом кадрів – першокласних педагогів-виконавців. – Життєвим академічним кредо прагматика є гасло: «знання заради грошей і матеріальних вигод, які вони дають». Знання як самоціль і самоцінність в їх очах не вартує нічого. – Саме такий тип студентства є наймасовішим в технічних коледжах оскільки самий профіль технічних закладів середньої руки передбачає підготовку першокласних фахівців-виконавців, а не топ менеджерів, директорів підприємств, інженерів, конструкторів і наукових дослідників.

Аксіологічна будова цих типів передбачає, в якості стратегічної мети життя практичні набутки, зиск, користь, їх портрети: П↓(Д↓З), що приблизно означає наступне: мене цікавлять практичні результати, для досягнення яких я мушу опанувати певними духовими речами, зокрема знаннями, для чого мені потрібно залучитися до певної агонії, себто змагатися (в академічному заломленні цей аксіологічний ланцюжок набуває приблизно наступної інтерпретації: «я хочу стати класним фахівцем, аби влаштуватися на роботу в солідній організації, працювати за фахом і отримувати за це класну винагороду, добру зарплатню; для цього мені потрібні відповідні знання, а щоб здобути знання я, своєю

Актуальні проблеми науки та освіти теорія, практика, сучасні рішення

чергою, мушу змагатися: із самим собою (долати свою лінь, сидіти ночами, концентрувати увагу, відвідувати бібліотеки, відмовляти собі у задоволеннях: дискотеках, вечірках, побаченнях тощо) та змагатися, конкурувати зі своїми одногрупниками (для отримання знань вищої якості і для отримання добрих оцінок, які дадуть мені можливість отримати грошову стипендію, що для мене надзвичайно важливо); та П↓(З↓Д) – «для того, аби досягти в житті певних практичних результатів, я мушу, в першу чергу змагатися (бо життя се – боротьба), змагатися із самим собою, із оточуючими обставинами, зі своїми сусідами, колегами, одногрупниками, конкурентами, недоброзичливцями тощо; але для того, аби вміло вести боротьбу за метеріяльні блага мені потрібні певні (в академічному випадку – фахові) духові речі – знання, без яких моя боротьба, мої змагання не будуть ефективними та успішними.

Для такого типу студентів еготипічні стимули, на кшталт: «слабо», «молодець» тощо, прилюдна апеляція до совісти й сумління чи то, розуму є малоефективними позаяк єдине, що має для них значення – конкретні результативні речі на рівні практичних явищ. Відповідно і засоби заохочення таких студентів мусять знаходитись у вимірі матеріально-практичних речей: стипендія, винагорода або стягання. дзвінок батькам, психологічний вплив, загроза фізичного впливу.

Зі студентами такого типу продуктивними будуть відносини, які презентують відносини «угоди», за принципом: «зробите те, матимете – те».

Discipulusotiosus. Студент дозвільний (порожній, ваканцьовий, гулящий, байдикуватий). Якщо існування перших трьох ціннісних сурядн не викликає ніяких заперечень, натомісць щодо цієї четвертої аксіологічної складової, то тут можливі ріжновекторні думки. Проте факт існування великого прошарку людей, живучих у своє задоволення і яким, образно кажучи, «на все начхати» говорить самий за себе реаліями нашого життя. В силу ж того, що ціннісно-орієнтаційна діяльність є внутрішньою екзистенційною антропологічною складовою, себто не існує людей і відповідно спільнот без жодних ціннісний орієнтацій, ідеалів, прагнень і настанов. То се означає, що мусить бути і відповідний «ваканцьовий» тип студента. Для такого студента характерним є внутрішня невизначеність, щодо обраного ним професійного фаху. Це означає несистемну активність на заняттях і недбале, залежне від настрою, ставлення до навчання. Більшість з таких не знають, що вони в цьому закладі роблять і для чого

Актуальні проблеми науки та освіти теорія, практика, сучасні рішення

їм це потрібно, багато з них зневірюються у правильності бранної спеціальності, прагнучи поміняти напрямок, факультет, коледж, ВНЗ; деякі з них так прямо і кажуть: «я не знаю, для чого мені це потрібно, я не бачу себе у цій спеціальності а ходжу сюди виключно аби провести час, протерти штани». Якщо за «дозвільною» метою, у такого студента на другому місці стоїть духовна ціннісна складова, це означає, що такий студент може бути сумлінним і добре навчатися, але таких студентів, як і чисто духових зазвичай не багато. Практика засвідчує, що більшість таких студентів (як і людей в соціумі) на другому місці мають або амбітну або прагматично-матеріальну складову; за будь-якого розкладу, духовна складова відсувається у них на останнє місце, а це означає принципову відсутність інтересу до знань, відсутність академічного сумління й самодисципліни, відсутність поваги до навчального процесу. Такий тип студента слушно стоїть першим на черзі відрахування з навчального закладу. Найперші порушники дисципліни і обструкціонери також – серед них.

Якщо брати трьовекторну ціннісну матрицю, то саме з таким аксіологічним типом підлітків стикнувся А. Макаренко: З↓(Д↓П), коли засновував свою першу колонію на харківщині поблизу селища Куряжани, зокрема це стосується характеристики лідера перших вихованців – «Задоров був з інтелігентної родини – це одразу впадало до ока. Він грамотно будував речення, його обличчя вирізнялося тим лоском, який був лишень у добре годуваних дітей» [3, С. 16]. На цих дітей «куркулів», які створювали кістяк колективу колонії не впливали ніякі раціональні аргументи, ніяка апеляція до совісті, розуму не працювала. Самий Макаренко перегорнув сотки книг з педагогіки, перепробував усі можливі педагогічні прийоми впливу, але все було намарно, як він сам визнавав: «Я за все життя не прочитав такої величезної кількості педагогічної літератури, як от зимою 1920 року....У мене головним висновком цього читання чомусь була міцна впевненість, що до моїх послуг ніякої науки і ніякої теорії немає,...» [там само, С. 17 – 18] .. і лише, коли він, з відчаю, вдався до конкретних практичних дій, застосувавши брутальну фізичну силу, тоді це дивовижним чином вплинуло на зазубнену ситуацію.

Якщо ж брати чотирьовекторну матрицю класифікації, то тут вже відбувається більш детальна диференціація, зокрема криміналізовані типи (яких також вистачало в колонії), як от, один з макаренківських вихованців – «Волохов був іншого ранжиру людина: широкий рот,

Актуальні проблеми науки та освіти теорія, практика, сучасні рішення

широкий ніс, широко розкидані очі, усе це з особливою м'ясистою рухливістю, – обличчя волоцюги» [там само, С.16] – безперечно належать до четвертої складової – *Homootiosus*. – В суспільстві переважно з них формуються різні екзотичні субкультури і когорти наркоманів, безпритульних, повій, шахраїв, збройних найманців і злочинців, – смугастої потлолчі рїжного гатунку.

Методичні поради. Як казав класик: до кожної людини веде своя стежка, існує свій підхід. Аксіологічна класифікація показує свій варіант підходу до людей, свої шляхи розуміння людських душ і мотивів. В педагогічному заломлені, особливо в умовах коледжу і тим паче школи, проблема полягає у тім, що студенти знаходяться у тому віці, який не дозволяє на 100% зробити аксіологічну ідентифікацію, з тієї причини, що ціннісно-світоглядна система школяра, студента ліцею, коледжу ще остаточно не сформувалася, в такому віці вони знаходяться у пошуках «самого себе», свого розуміння світу і своєї світоглядної картини. Але фундаментальні ціннісні пріоритети вже є біль-менш сталими і тому класифікаційна робота се робота, в першу чергу, класних керівників і кураторів груп, – себто тих фахівців-педагогів які максимум часу проводять зі своїми підлеглими і мають змогу тривалого як безпосереднього спілкування, так і спостереження, що своє чергою зумовлює високу точність аксіологічної класифікації дітей.

Аксіологічні портрети студентів можуть бути також виявлені не лише шляхом бесід і спостереження, а й шляхом тестування або шляхом ціннісної самосамоідентифікації або ідентифікації інших. Коли, наприклад після лекції на тему «аксіологічна класифікація людських типів» студентам пропонується охарактеризувати самих себе або своїх товаришів у відповідних ціннісних категоріях.

Великий інформаційний матеріал також може повідомити класному керівникові і спілкування з батьками студентів, зокрема є припущення, принаймні у значній кількості випадках відбувається те, що син переважно успадковує світогляд і ціннісні вподобання батька, а донька – наслідує аксіологію матері, але з умовою: якщо батьки є рідними і побралися на основі сильного й достеменного почуття – кохання, позаяк тут спрацьовує не лише виховне середовище, а й певним чином психолого-генетичний спадкових чинник. Проте ці твердження чекають на своїх ретельних дослідників.

Актуальні проблеми науки та освіти теорія, практика, сучасні рішення

Методи аксіологічного заохочення і впливу на студентів, можна виокремити принаймні два: прямі і опосередковані. Прямий, се коли після ідентифікації студента робиться відповідний вплив на першу його ціннісну складову, – безпосередньо на «мету». Опосередкований, коли реалізується активізація не самої мети, а найближчої до неї ціннісної складової себто «першого засобу досягнення мети», оскільки ця складова має неабияку вагу для суб'єкта в силу того, що він усвідомлює її інструментальне значення, як того, за допомогою чого він наближається до своєї мети. Особливо се актуально для чотиривимірної аксіологічної системи, яка безумовно є більш складною, ніж трьовимірна але яка відповідно може дати більш реальну ціннісну ідентифікацію студента. Керівникові треба охарактеризувати студента по таблиці №2 і якщо, скажімо немає ресурсів для безпосереднього впливу на «мету» себто на цінності дозвілля студента, тоді слід активізувати найближчі до неї аксіологічні сутності або – ближчі до найближчих. Але це вже – безпосередньо емпірична робота самого фахівця – педагога.

Висновок. Структурне дослідження, зокрема – аксіологічне, явищ буття і соціокультурного виміру в світлі сучасних досягнень природничих наук, зокрема квантової фізики, є справою потенційно перспективною і надзвичайно плідною. Чого лишень вартує заява фізиків, що в квантовому середовищі, або філософською мовою – в мікрокосмі, саме спостерігач – суб'єкт формує оточуючу дійсність, і зокрема той, об'єкт, який він спостерігає; і в цьому акті «творення» квантової реальності неабияку роллю грають його суб'єктивні антропологічні чинники: ціннісні настанови, ідеали, вподобання, менталітет, прагнення, культурний рівень, етнічна належність тощо, коли актуалізується теза стародавньої мудрости, що світ є таким, яким ти його уявляєш, прагнеш, хочеш бачити.

На останок слід зазначити, що аксіологічна характеристика, як різновид структурного пізнання, потенційно є доречним і актуальним в усіх сферах, де головним героєм є людина, або група людей. З точки зору педагогіки тут відкривається певне поле для науково-прикладної діяльності і в якості прикладу такої перспективної теми, можна навести дослідження того, як впливає аксіологічної настанови самого викладача, на самий процес викладання дисципліни. Тут актуалізується розуміння нарративу, і питання формулюється наступним чином: як корелює конкретний аксіологічний тип викладача з нарративом його лекційного заняття. Окрім того, надзвичайно цікавим є дослідження аксіологічних

Актуальні проблеми науки та освіти теорія, практика, сучасні рішення

типів з точки зору системних змінників (англ. *parameter* – змінник, сучинник, характеристика; чинник), коли кожний тип розглядується не просто, як якась несподівана данність, а саме як система із заздалегідь визначеним (який нас цікавить) розумінням [концептом]; і з огляду на те, що кожна система має свої системні закономірності, це неабияк впливало на результативність пізнання, даючи нам системні характеристики кожного аксіологічного типу через призму системних змінників, але для цього вже слід застосовувати принципово нову дослідницьку методу – Загальну Змінникову Теорію Систем (*GeneralParametricTheoryofSystem*).

Література

1. Вівеканандасвами. «Мій вчитель» – Прмова, вимовлена у спілці «Віданта» в Нью Йорку.
2. ДиогенЛаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов. [Текст] / Лаэртский Диоген. – Перевод с древнегреческого М.Л.Гаспарова. – М.: "Мысль", 1986. – 576 с.
3. Макаренко А.С. Педагогическая поэма. [Текст] / Макаренко А.С.– Х.: Прапор, 1979. – 628 с.
4. Теліга Олена. «Партачі життя» [Електронний ресурс] / Олена Теліга. – Режим доступу: <http://Ятрань/ПАРТАЧІ%20ЖИТТЯ%20%20Ятрань.htm>
5. Цофнас А.Ю. «Печаль Фукуямы в пространстве аксиологических координат». [Текст] / Арнольд Цофнас. – Вопросы Философии №11, 2005. С. 106 – 118.
6. Щербіна Володимир. «Я проти простої “демократії більшості”» [Електронний ресурс] / Володимир Щербіна. – Режим доступу: <http://ar25.org/article/ya-proty-prostoyi-demokratiyi-ilshosti.html>
7. Эйнштейн А. Пролог [Текст] // Эйнштейн А. Собр. научных трудов. – Т. IV. – М.: Наука, 1967. – С. 152-153.

Надійшла до редакції 25.12.2014

Актуальні проблеми науки та освіти теорія, практика, сучасні рішення